

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

У статті розглянуті підходи до розуміння взаємодії як однієї з психологічних категорій, зокрема, проаналізовані особливості соціальної взаємодії, міжособистісної взаємодії та суб'єкт-суб'єктної взаємодії як її аспекта.

Ключові слова: взаємодія, спілкування, міжособистісна взаємодія, соціальна взаємодія, суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Постановка проблеми. В сучасних умовах існування українського суспільства у людській свідомості відбуваються значні зрушення, що мають безпосередній стосунок до переоцінки системи цінностей, утворення нового бачення активної, вільної, та успішної особистості у суспільстві.

У цьому контексті набуває нового значення категорія міжособистісної взаємодії, яка є важливим аспектом суспільних відносин. Під час взаємодії здійснюється обмін діями, зароджуються спорідненість, узгодження дій обох суб'єктів, а також стійкість їх інтересів, планування спільної діяльності, поділ функцій тощо. Взаємодія ніби пронизує спільну діяльність, оскільки у цьому процесі суб'єкти по черзі та взаємно змінюють соціально-психологічні стани, цінності та наміри одне одного.

Аналіз останніх досліджень. Поняття взаємодії розглядають з культурологічних (М. Князева, Н. Крилова, В. Розина), філософських (В. Біблер, В. Давидов, В. Штофф), соціальних (Я. Коломінський, А. Мудрик, Н. Смелзер, Дж. Хоуманс), психологічних (В. Дьяченко, Е. Головаха, І. Зимняя, В. Москаленко, К. Седих) та педагогічних (Ю. Азаров, Т. Дзюба, Х. Лейметс, В. Серіков) позицій. Значний внесок у вивчення міжособистісної взаємодії у психологічній науці зробили Г. Андреева, В. Агеев, О. Бодальов, Є. Головаха, М. Обозов, Н. Паніна, С. Рубінштейн, М. Савчин, К. Седих та інші.

Однак наявні дослідження не вичерпують проблему і спонукають до детальнішого вивчення психологічних особливостей міжособистісної взаємодії, зокрема, узгодження підходів до розуміння взаємодії як психологічної категорії. У зв'язку з цим мета дослідження – проаналізувати існуючі підходи до розуміння взаємодії у психологічній науці.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія є основою та умовою встановлення різних відносин між суб'єктами (об'єктами), вона є основою створення будь-якої системи, оскільки система завжди передбачає зв'язок її елементів та компонентів. Через взаємодію люди дізнаються про природні та соціальні явища і орієнтуються в матеріальному та соціальному середовищі [6].

З психологічної точки зору взаємодію можна трактувати як процес прямої або непрямої взаємодії суб'єктів (об'єктів) один з одним, що створює їх взаємний стан та відносини [8]. О. Киричук наголошує, що взаємодія – це оригінальне, родове поняття, що стосується процесів взаємовпливу та взаємозміни [3]. Важливе значення для людства має соціальна взаємодія, оскільки існування людини у суспільстві, як і переживання дійсності існування, ґрунтується на різних взаємодіях, що вона реалізує як знаряддя пізнання і дії, спосіб організації буття. У цілому нині соціальна взаємодія вивчається на макрорівні (всередині великих соціальних структур, основних інститутів суспільства) і мікрорівні (міжособистісна взаємодія у парах, у малих соціальних групах) [4].

Як підкреслює В. Васютинський, «категорія міжособистісної взаємодії імпліцитно присутня майже в кожному понятті, так чи інакше зануреному у соціально-психологічний контекст» [1, с. 104]. Під міжособистісною взаємодією зазвичай розуміють контакт двох (або більше) об'єктів активності, який може набувати різних форм (прямі або опосередковані, більш тривалі або короточасні, емоційно насичені чи нейтральні), але при цьому призводити до зміни їхньої поведінки, установок, системи змістових утворень, характеру відносин і т.д. [8; 9].

Отже, така зміна відбувається у результаті взаємодії суб'єктів взаємодії один з одним. У процесі взаємодії людини з довкіллям розкривається характер взаємодії, зокрема її суб'єкт-об'єктна чи суб'єкт-суб'єктна спрямованість. У своєму дослідженні Б. Ломов виділив як важливий аспект людського буття категорію спілкування – взаємодію на рівні суб'єкт-суб'єктних відносин [7]. Міжособистісна взаємодія також може мати різний характер, який

визначається відносинами між її учасниками. Суть взаємодії за суб'єкт-об'єктним принципом, як наголошувала В. Грішко-Дунаєвська, полягає в тому, що лише один із партнерів відіграє повноцінну роль суб'єкта, а іншому партнеру відводиться роль об'єкта впливу зі сторони першого [2]. Можна погодитися з автором та доповнити це розуміння суб'єкт-об'єктної взаємодії тим, що ключове значення має зневажливе ставлення суб'єкта до внутрішнього світу іншої людини, її волевиявлення, його розвитку та самопочуття. Загалом суб'єкт-об'єктна взаємодія заперечує суб'єктність іншої людини. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія дає змогу врахувати особистісні особливості суб'єктів взаємодії та створити всі умови для самореалізації обох сторін [10]. На думку багатьох вчених, зокрема, Г. Балла, І. Беха, С. Братченка, С. Батракової, В. Панка, В. Роменця, І. Слободянюка, О. Старовойтенка, Т. Сущенка, В. Татенко, Н. Якиманської та інших, якщо взаємодія не постає як реальний діалог, в якому кожен учасник має можливість розкрити свою суб'єктність, це перешкоджає морально-духовному, творчому розвитку суб'єктів взаємодії.

Слід зазначити, що у сучасних наукових дослідженнях міжособистісні взаємодії описуються феноменами взаєморозуміння, взаємної дії (співробітництва), взаємних відносин, і навіть феноменом взаємовпливу [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, взаємодія є основою встановлення різноманітних зв'язків між суб'єктами, через неї людина пізнає природні і суспільні явища, а також орієнтується у предметному і соціальному світі. Фундаментальне значення для людства має соціальна взаємодія, адже існування людини в соціумі ґрунтується на різноманітних взаємодіях, які вона здійснює і використовує як засіб пізнання, знаряддя дії, спосіб організації буття тощо.

Перспективи подальших досліджень обраної теми полягають у детальному вивченні чинників побудови успішної соціальної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васютинський В. Міжособова взаємодія в концепціях сучасних українських психологів. Соціогуманітарні проблеми людини. 2005. № 1. С. 101-105.
2. Грішко-Дунаєвська В.А. Основні підходи до вивчення проблеми взаємодії в науково-психологічній літературі. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологічні науки. 2015. № 1. С. 56-69.
3. Киричук О.В. Проблеми психології педагогічної взаємодії. Психологія: республік. наук.-метод. зб. / під ред. О.В. Киричука. Київ, 1991. С. 3-12.
4. Кожушко С.П. Взаємодія як філософське й психологічне поняття. Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. 2013. № 4. С. 261-267.
5. Кожушко С.П. Навчання професійної взаємодії студентів-психологів з використанням проектної технології. Науковий вісник Донбасу. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30 (дата звернення: 15.11.2022 р.)
6. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. М.: Знание, 1979. 509 с.
7. Ломов Б.Ф. Проблема общения в психологии. М.: Наука, 1981. С. 3-23.
8. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 448 с.
9. Парыгин Б.Д. Анатомия общения. СПб: Издательство Михайлова, 1999. 301 с.
10. Порохня Л.А. Вплив суб'єкт-суб'єктної взаємодії як педагогічна умова формування готовності майбутнього вчителя. Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. 2011. Вип. 40. С. 86-91.

SUMMARY

The article examines approaches to understanding interaction as one of the psychological categories, in particular, analyzes the features of social interaction, interpersonal interaction and subject-subject interaction as its aspect.

Key words: *interaction, communication, interpersonal interaction, social interaction, subject-subject interaction.*